

Primorsko gradivo z *v* iz *b* v širšem slovenskem in slovanskem kontekstu

Metka Furlan

Cobiss: 1.01

V prispevku se, izhajajoč iz primerov iz primorske narečne skupine, ki imajo na mestu etimološkega *b* fonem/grafem *v*, ugotavlja, da so sporadični primeri z obojesmerno zamenjavo $v \rightleftharpoons b$ (npr. primorsko *vedrica* 'kolk' ← **bedrica* : prekmursko *griba* ← *gríva*), ki jih je mogoče prepoznati na dokaj širokem slovenskem območju, ostanki verjetno že praslovansko (narečno) delujoče proste zamenjave $u \rightleftharpoons b$.

Ključne besede: slovenski jezik, fonemska zamenjava, spirantizacija, etimologija

Littoral Material with *v* from *b* within a Broader Slovenian and Slavic Context

This article uses examples from the Littoral dialect group that have the phoneme/grapheme *v* in place of etymological *b* in order to determine that sporadic cases of the multidirectional substitution $v \rightleftharpoons b$ (e.g., Littoral *vedrica* 'hip' ← **bedrica* : Prekmurje *griba* 'mane' ← *gríva*), which can be observed quite broadly throughout Slovenian territory, are the remnants of what was probably already the Proto-Slavic (dialect) operative free alternation $u \rightleftharpoons b$.

Keywords: Slovenian, phonemic replacement, spirantization, etymology

0 Kot v večini slovenskega jezikovnega prostora je tudi v primorski narečni skupini soglasnik *b* videti razmeroma stabilen zapornik, saj je samo na skrajnem severu (npr. Log pod Mangartom, Trenta) tako kot ponekod v koroški narečni skupini¹ spirantiziran:

sln.**bàba* > zilj. kor. *bábà* (SLA, T001 Brdo), obsoš. primor. *bábà* (T067 Trenta)

¹ Podatki o območju spirantičnih refleksov v koroški narečni skupini niso enotni. Logar 1981: 202, 184 npr. pravi, da je v koroškem govoru Kneže/Grafenbach razvoj $b > b$ sistemski, v govoru Potoč/Potschach pa je *b* spirantiziran, zlasti še v položaju med samoglasniki. Isačenko 1939: 33sl. pa poroča, da je pojav *v* koroških narečjih širši: »Res da se ponekod na Koroškem, tako n. pr. v podjunski dolini severno od Drave, v ziljski dolini, v blaški okolici, na vzhodnem Rožanskem, (Grabštajnu, Tinje, Šmarjeta, Žihpolje) in končno individualno tudi skoro v vseh koroških narečjih zveneča *b* in *d* artikulirata z manjšo zaporo kot odgovarjajoča nezveneča *p* in *t*. Mestoma je ta zapora tako zrahljana, da sta ta dva glasova spirantizirana *b* in *d*, in v izglasu, pred absolutno pavzo, postaneta kar φ in β .

Ta pripornik *ḥ* se je v nekaterih govorih fonetično približal ali celo izenačil s pripornikom *b*, ki je kot artikulacijska okrepitev nastal iz izvirnega slovenskega ustničnega zvočnika *u* pred sprednjimi samoglasniki:²

sln. *člouĕk >	zilj. kor.	čò ^a ḥàk (Brdo)
	obsoš. primor.	člóbĕk (Log pod Mangartom)
	tolm. rovt.	člĕbĕk (Zatolmin)

Ta pojav je znan na zahodnem koroškem območju,³ znotraj primorske narečne skupine v terskem Breginju (T064), v nadiškem narečju le v narečni točki T076 Livek,⁴ v obsoškem narečju pa v narečnih točkah T066 Log pod Mangartom, T067 Trenta, T068 Bovec, T070 Kobarid, T071 Drežnica, T069 Kred in T073 Čiginj, posamezni primeri pa so znani tudi v kraških Lokvah (T095).⁵ Pojav sega tudi v rovtarsko narečno skupino, a je na vzhodu zamejen s tolminskim narečjem z baškim govorom, na jugu pa z banjškim govorom Avč in Kala nad Kanalom. V tolminskem narečju se je prvotna porazdelitev med izvornim *u* in sekundarnim *ḥ* > *b* pred sprednjimi samoglasniki zabrisala, tako da *b* < *u* lahko nastopa kot varianta tudi pred nesprednjimi samoglasniki, ki lahko izpodrine izvorno predlogo z *u*, npr.:

sln. *glāuà >	tolm. rovt.	Ied <i>yláua</i> , Red <i>ylábe</i>
		→ Ied <i>yláua/ylába</i> , Red <i>ylábe</i>
		→ Ied <i>ylába</i> , Red <i>ylábe</i> ⁶

Glasovno zakonit je ta pojav tak samo v Knežah in Krčanih severno od Grebinja v podjurski dolini [...] in tudi v ziljski dolini.« Po podatkih iz gradiva za SLA je bila spirantizacija *b* > *ḥ* pri refleksu psl. **bāba* potrjena za narečne točke T001 Brdo/Egg, T006 Podkloster/Arnoldstein, T012 Podravlje/Föderlach, T013 Kostanje/Köstenberg, T016 Sveče/Suetschach in T017 Hodiše/Keutschach. – V najnovejši predstavitvi zatolminskega govora tolminskega narečja se tudi zanj predstavlja sistemsko zastopanstvo *b* > *ḥ* (Čujec Stres 2010). O tem manj eksplicitno v Čujec Stres 1993: 117.

² Ramovš 1935: 9 po Grafenauerju 1905: 197 navaja, da se ziljski *ḥ* < *b* od *b*, ki je sekundarno nastal pred *e* in *i*, razlikuje le po tem, da je pripora pri slednjem ustnično-ustničnem priporniku manj energična.

³ Po podatkih gradiva za SLA je bil potrjen za ziljske narečne točke T001 Brdo/Egg, T003 Blače/Vorderberg, T004 Ziljska Bistrica/Feistritz an der Gail, T006 Podkloster/Arnoldstein, T007 Rikarja vas/Rückersdorf, T008 Rateče in rožansko T011 Loče/Latschach.

⁴ Tako je mogoče sklepati iz gradiva za SLA. Šekli 2008: 26, op. 38, pa ob govoru Livka omenja, da je pojav značilen tudi za govore krajev Piki, Avsa, Perati in Plohi. Po starejši klasifikaciji (Logar, Rigler) se je govor Livka uvrščal v obsoško narečje.

⁵ Podatke o pojavu sem črpala iz gradiva za SLA. Za obsoško narečje prim. še Logarjev opis: »Za vse govore je značilna močna ustnična artikulacija. Ustnično-zobni *v* je zato pred *e*, *i* prešel v *w*, nato pa povsod razen v Robidišču, kjer je tudi *v* še poznan, nadalje v *b*. V Kobaridu in okolici do Starega sela in Robiča se govorita *w* in *b* drug poleg drugega, v tej besedi *w*, v drugi *b*. Starejša generacija večinoma govori *b*, mlajša pa pogosteje *w*. Tu gre pač za vpliv knjižnega jezika na narečje. Od Kreda dalje proti Borjani do Breginja in Logov je *b* tako rekoč regularen zastopnik prvotnega *v*, čeprav tu in tam slišimo tudi *w*.« (Logar 1996: 139)

⁶ Ramovš 1935: 84.

Ker je analogija porušila sistemsko porazdeljenost med *u* in *b*, se je v tolminskem narečju povsem arbitrarno prvotni *b* zamenjeval z *u* in obratno, zato imamo ob *žuòt* 'život' tudi *žbòt*, ob *urát* 'vrat' tudi *brát*, pa tudi *uràt* 'brat' ob *bràt* in besedje, kot je *uúx* 'bog', *paúóžən* 'pobožen', *uàste* 'boste', *uùriä* 'burja'.⁷ V sosednjem cerkljanskem narečju na vzhodu pojav ni znan, je pa podobno stanje kot v tolminskem narečju vidno v bližnjem banjškem govoru Avč, poroča Ramovš 1935: 84sl., 87. Trditev za Avče ob Ramovševem navedenem variantnem *ulä/blä* 'bila' potrjuje tudi mlajše gradivo iz Avč (T090): *gvânca/γbânca* 'poprtnjak' (SLA) < sln. **gibánica*.

Na podobno mešanje refleksov opozarja Šekli 2008: 26, op. 38, za nadiški govor kraja Jevšček s primeroma *slap*, *slá:va*, *slá:vo* 'slab' in *bazò:u* 'vozel' ob *bazò:na* 'bezeg'. Slednji primer lahko kaže, da je artikulacijska okrepitev izvirnega slovenskega ustničnega zvočnika *u* pred sprednjimi samoglasniki, ki jo poznajo bližnji govori krajev Livek, Piki, Avsa, Perati in Plohi, v preteklosti vključevala tudi območje Jevščka. Podobno alternacijo *slab/slap*, *slava*, *slavo* pri refleksu psl. pridevnika **släbъ* izkazuje tudi nadiško gradivo v Špehonja 2003 (prim. *sláb* 'cattivo', *sláva*, *slábavoja* 'indisposizione, cattiva volontà' ob *slavavòja* 'isto', *släbo* 'male, malamente, scorettamente, erroneamente' ob *slävo* 'isto'), Rigoni – Salvino 1999 (prim. *sláva ùra* 'cattivo tempo', *sláva vòja* 'cattivo umore') in v govoru Matajurja (T075): *sláva ùra* 'slabo vreme' ob *vedrò* 'bedro'. Medtem ko v slovanskem gradivu Špehonja 2003 znakov za artikulacijsko okrepitev slovenskega ustničnega zvočnika *u* pred sprednjimi samoglasniki ni bilo mogoče prepoznati, je iz Rigoni – Salvino 1999 mogoče navesti primer *lebičar* 'mancino' (< **levičar* 'b) iz kraja Drenka/Drenchia. V areal analoške zamenjave etimološkega zapornika *b* z dvoustničnim *u* tudi v položajih, kjer razvoj *u* > *ǰ* ni bil položajno spodbujen pred sprednjimi samoglasniki, bi bilo torej treba vključiti tudi (vsaj del) nadiškega narečja. Ker pa se v terskem Robidišču (T065) v bližini Breginja (T064), ki ima očitne znake prehoda *b* < *v* pred sprednjimi samoglasniki, najde leksem *vedrà* 'stegno' ← sln. *bédro* ob *běbārcā* 'veverica', bi bilo v ta areal treba vključiti tudi govor Robidišča.

Iz tega smemo zaključiti, da na ozkem zahodnem območju rovtarske narečne skupine in še ožjem obsoškega, nadiškega in terskega narečja lahko pričakujemo zamenjavo etimološkega zapornika *b* z dvoustničnim *u* tudi v položajih, kjer razvoj *u* > *ǰ* ni bil položajno spodbujen pred sprednjimi samoglasniki.

1 Primorsko gradivo z v namesto etimološkega b

Toda nekaj primerov iz primorske narečne skupine zunaj omenjenega območja (del obsoškega, nadiškega in terskega narečja) kaže na isto pojavnost zamenjave etimološkega *b* z *v*.

1.2 vedrica 'kolk' (Trnovo pri Novi Gorici)

V Trnovem pri Novi Gorici nista potrjena niti spirantizacija *b* > *ǰ* in niti artikulacijska okrepitev *u* > *ǰ/b* pred sprednjimi samoglasniki, in vendar je bilo samo v tej

⁷ V zvezi s tem Helena Čujec Stres (1993: 117) pravi: »Soglasnik *v*, *b* v vaseh rabijo v zamenjanem položaju: *bélo víno* > *viala bina*.«

narečni točki do zdaj evidentirano, da kolku pravijo *vedrîca* (SLA). Ta osamljeni narečni koren *vedr-* osvetljujejo istopomenski, a geografsko oddaljeni gorenjski leksemi *bédro* (Srednja vas v Bohinju; SLA), *bédar* (Zgornje Gorje; SLA) in *bédar* (Breg; SLA). Ti kažejo, da je kolk z besedo *bédro* s 'stegno' lahko poimenovanje tipa *pars pro toto*, s katerim je kolk verjetno razumljen kot najvišji del bedra. Trnovski samostalnik *vedrîca* je zato lahko s pripadnostnim sufiksom *-ica* izpeljan iz *bédro* s. Medtem ko gorenjski primeri kažejo na t. i. ničto izpeljavo, je pripadnostna funkcija, da je kolk pravzaprav del stegna = bedra, v primeru trnovskega *vedrîca* priponsko izražena. Ker je *vedrîca* nedvomna izpeljanka iz *bédro*, je v tem trnovskem leksemu mogoče prepoznati, da imamo na mestu etimološkega *b* zdaj *v*.

1.3 *vofit* 'carezzare' (Alasia)

V Alasijevem italijansko-slovenskem slovarju iz leta 1607 je italijanska iztočnica *carezzare* predstavljena s slovenskim ustreznikom *vofit*.

Šavli 1960/61: 108 je mislil, da bi bilo treba v tem zapisu prepoznati slovenski glagol *vôščiti*, in se pri tem skliceval na pomensko polje Megiserjevega *dobru voszhiti* 'faveo' (Megiser 1603), ki ga je predstavil z italijanskim besedjem »*favore, voler bene, portar affettione e amore*«, tj. 'podpirati, naklonjen biti, rad imeti, naklonjenost in ljubezen izkazovati', čeprav je glagol nosilec pomena 'želeti'. Povezava temelji na predpostavki, da ima grafem *f* fonetično vrednost *š* in da Alasijev zapis ponazarja besedo z narečnim razvojem *šč* > *š*.

Taka Šavlijeva interpretacija zapisa *vofit* pa ne prepričuje, ker razvoj *šč* > *š* za zahodno območje v bližnji in daljni okolici Devina, od koder je Alasia črpal tamkajšnje jezikovno gradivo za slovar, ni značilen. To dejstvo se odraža tudi v Alasijevi knjižici, kjer besedje z etimološkim *šč* to soglasniško zaporedje vedno ohranja in je zapisano s črkjem *fch* (npr. *prafchiche asparago* [praščiče]) ali *fchi* (npr. *pufchiaua deserto* [puščava], *toporifchie manico* [toporišče], *clefchie mollette del fuoco* [kleščje], *cofchifa nauone* [koščica]). Izjemo predstavlja le zapis *Chieffena fi Maria, ghnade fi pouna* [102a] 'češčena si Marija, milosti si polna', kjer je pridevnik *Chieffena* treba brati [češena] in ne [češčena]. Vendar ta osamljeni primer verjetno ne odraža narečnega asimilacijskega razvoja *šč* > *š*, ki ga zahodna slovenska narečja ne poznajo, ampak je *š* namesto *šč* lahko posledica delovanja prekozložne disimilacije *č* : *č* → *č* : *θ*.⁸

Ob italijanski iztočnici *carezzare*, ki je razložena s slovenskim *vofit*, v slovarju nastopa tudi glagol *accarezzare* s slovenskim ustreznikom *dragouat* in samostalnik v množini *carezze*, ki ga Alasia razlaga z *lubofte*. Sodobni slovenski ustreznik za it. *accarezzare* je nedvomno *bôžati*, za it. *carezza* pa *bôžanje*, zato se zdi najbolj verjetno, da je v zapisu *vofit* sporočen slovenski glagol *bôžati*.

Glagol *vofit* ima torej izglasje *-fit* tako kot v *fdrufit accompagnare* [23a] ← *združiti*, *perlofit accrefcere* [23b] ← *priložiti*, *vcup, oblofit accumulare* [23b] ← *obložiti* fonetično vrednost [-žit], celoten zapis pa torej [vožit], pri čemer vzglasni

⁸ Enako bi bilo mogoče razložiti tudi zapis istega pridevnika v Starogorskem rokopisu s konca 15. stoletja *zheščena* (II 1) [češena], a ga Logar 1996: 349 pripisuje gorenjski narečni potezi rokopisa.

v- namesto etimološkega *b-* tako kot trnovsko *vedrîca* ‘kolk’ kaže, da imamo na mestu pričakovane *b* zdaj *v*.

Alasia je v zapisu *vofit* glagol *bôžati* predstavil, kot da bi spadal v drugačno glagolsko vrsto kot *bôžati*, iz česar bi bilo mogoče celo sklepati, da naj bi v slovenščini ob *bôžati* obstajal tudi **božiti*. Pa ni tako. Zapis nedoločnika *vofit* lahko tako kot v slovarju tudi *mouchit tacere* [89b] ‘molčati’ in *chiuit attendere* [28b] ‘čuti, čakati’ ter *tepit battere, i. castrigare* [30a] ‘tepsti, tj. kaznovati’ odraža Alasijevo dojetje kraškega pojava, da se sedanjiška osnova prenaša v nedoločnik. Ramovš 1935: 64 je pojav sicer opazil le pri glagolih 5. razreda I. vrste, npr. *něpŕt* ← *napeti* < **na-pe-ti na-pnešb*, *něčŕt* ← *načeti* < **na-če-ti na-čbnešb*, po podatkih iz Legiše 1951 pa zajema tudi druge glagole, npr. *godit* ← *gosti godem*, *plevit* ← *pleti plevem/plejem* (Legiša 1951: 510).

Nedoločnik *mouchit* [moučít] za pričakovane **movchat* je Alasia naredil tako, da je sedanjiški osnovi **molči-* dodal za nedoločnik značilni soglasnik *-t*: *molčati molči-* → **molčit* = *mouchit*. Nedoločnik *chiuit* [čujit] za pričakovane **chiuti* ‘čuti’ je naredil tako, da je sedanjiški osnovi *čuje-* odvezel izglasni tematski *e* in na preostanek dodal nedoločniški znak *-it*. Enako je ustvaril tudi *tepit*:

čuti, čuje- → **čuj-* + *-it* = **čujit* = *chiuit*
tepsti, tepe- → **tep-* + *-it* = **tepit* = *tepit*

Ker se v Alasijevem slovarskem gradivu odraža preglas, kot ponazarjajo *crizetse segnarfi col segno della fanta Croce* [83b–84a] ‘pokrižati se’, *bandizet bandire* [29b] ‘pregnati’,⁹ *casliet toffere* [91a] ‘kašljati’ in *creugliet fiorto* [89a] ‘ukrivljen’,¹⁰ je bil pojav verjetno uresničen tudi pri narečnem refleksu **vožem* ‘božam’, **vožeš* ‘božaš’ ..., ki ga je Alasia slišal za *bôžati*. Ko je Alasia glagol za slovarske potrebe želel predstaviti v nedoločniku, ga je ustvaril po enakem vzorcu kot *chiuit* = **čujit* oz. *tepit*:

božati, božam > **vožeti, *vožem* → **vož-* + *-it* = **vožit* = *vofit*

Alasijeva glosa *vofit* ‘božati’ nam torej z vzglasnim *v* < *b* in posrednim znakom o preglasu za palatalnim soglasnikom lahko kaže, da izvira iz narečnega sistema, ki je ob *b* > *v* poznal tudi preglas. Poudariti pa je treba, da je *vofit* ‘božati’ edini primer, ki v Alasijevi knjižici kaže na *v* namesto *b*. Vse drugo besedje z etimološkim *b* ima na ustreznih mestih grafem *b*.

⁹ Glagol *bandizet* ‘pregnati’ je bil tako kot hrv. *bandižati bandižâm* ‘pregnati’ (ARj) izposojen iz ben. it. *bandizar* ‘pregnati, poslati v izgnanstvo’, denominativa iz *bando* ‘pregnanstvo, azil’, srlat. *bandum* ‘isto’ (Metka Furlan v ESSJ IV: 397).

¹⁰ Po preglasu so lahko nastala tudi izglasja v *vifgne ciregia* [36b] ‘češnja’, *stopignie pedata* [70b] ‘stopinja’, *profgnie preghiera* [74a] ‘prošnja’. Da bi bili samostalniki predstavljeni v množini, je tudi možno, a se zdi manj verjetno.

1.4 žà:ȳka ‘krastača’ (bovško) : furl. *save* ‘žaba’ : sln. toponim/mikrotoponim Žavlje

1.4.1 Bovško žà:ȳka ‘krastača’

Bovško žà:ȳka ‘krastača’ (Ivančič Kutin 2007) sem v ESSJ IV: 438 izvajala iz *žâbka, pri čemer sem domnevala, da naj bi v iz b nastal po disimilaciji po zapori -pk- > -vk-: *žâbka > *žâpka > žâvka. Po tej razlagi naj bi bil razvoj b > v v žà:ȳka položajno določen. Domneva je s stališča tipologije fonetičnih razvojev sicer možna, ne zdi pa se več verjetna, ker na zahodnem narečnem območju obstajajo drugi znaki o obstoju refleksa *žáva iz žába, ki narekujejo, da je bovško žà:ȳka lahko izpeljanka iz *žáva in da zato razvoja b > ȳ ni povzročil zapornik k desno od b.

1.4.2 Furlansko *save* ‘žaba, ‘krastača’

V romanistiki je dolgo znano furl. *save* ‘žaba’ (Brecelj 2005) = šàve ‘krastača’ (Pirona) [žave]¹¹ in obravnavano kot slovenska izposojenka (Meyer-Lübke 1911: 7593), toda Plomteux 1972: 202sl. je o razlagi podvomil zaradi fonetičnega razmerja furl. v : sln. b. Ker je predpostavljal, da naj bi bil v v furlanskem leksemu posledica romanske lenizacije, romanska lenizacija medsamoglasniškega b pa je bila že zaključena, ko so v 6. stoletju Slovani lahko prišli v neposreden stik z romanskim življenjem na furlanskem območju, je sklepal, da furl. *save* ne more biti izposojenka niti iz slovenščine niti iz slovanščine. V kontekstu tukajšnje obravnave je zanimiv njegov podatek, da samo v dveh narečnih furlanskih točkah ASLEF, tj. v krajih Attimis-Racchiuso in Ronchi dei Legionari – Cave di Selz, ki ležita na meji s slovenskim jezikovnim območjem, furlanska izposojenka iz sln. žába vsebuje medsamoglasniški b.¹² Povsod drugod na furlanskem jezikovnem območju leksem vsebuje medsamoglasniški v.¹³ Čeprav Plomteux 1972 kot odločilni argument proti izposoji furl. *save* iz slovenščine izpostavlja areal, češ da se *save* in njegova izpeljanka na -at pojavljata tudi na območju, kjer izposoja iz slovenščine ni več možna, se odloča, da tudi furl. *save* izvira iz nekega predlatinskega *sap(p)us (Meyer-Lübke 1911: 7593), čeprav je iz tu predstavljenega gradiva verjetno, da je bilo furl. *save* z medsamoglasniškim v izposojeno iz slovenskega refleksa *žáva, ki se ohranja v bovški formalni manjšalnici žà:ȳka.

1.4.3 Toponim/mikrotoponim Žavlje

Čeprav med gradivom za projekt SLA pri vprašanju žaba refleks z medsamoglasniškim v ni bil evidentiran, širši areal sln. *žava ‘žaba’ na zahodnem območju potrjuje toponomastično gradivo. Toponim Žavlje žmn, Rmn iz Žâvelj, žâveljski ‘ime naselja vzhodno od Sv. Marije Magdalene spodnje v občini Milje/Muggia’ (SKII) in mtpn Žavlje žmn ‘ime za južni del naselja Šempolaj v občini Devin Nabrežina/Duino Aurisina’ je Merku 2006: 213 zaradi neposredne bližine mikrotoponima Žâbnik vzhodno od Žavelj na meji s Sv. Marijo Magdaleno spodnjo izvajal iz sln. žába. Čeprav

¹¹ Sinonimija ‘žaba’ : ‘krastača’ je v izposojenki prevzeta, saj sta v slovenščini z žába lahko označeni žaba ali pa krastača, npr. na zahodu v rezijanski Solbici ali v Istri v Sočergi (SLA).

¹² O furl. *saba* iz sln. žába že Štrekelj 1910: 203 po Pironi.

¹³ Enaka variantnost je znana tudi v bizjaščini: *faba/fava* ‘krastača’ (VFDB 1985).

fonetičnega razvoja Merku 2006: 213 jezikoslovno ni utemeljil, ker mu je glavni argument za etimologijo predstavljala toponomastika mikroareala, se je z razlago glede korenskega povezovanja mogoče strinjati, čeprav se zaradi množinske rabe obeh imen zdi bolj verjetno, da sta imeni stanovniškega izvora *Žav-jane < *Žab-jane in lahko posredno kažeta na mokrišče *Žába/*Žáva, po katerem so prebivalci ob blatnem/močvornatem območju *Žába/*Žáva dobili svoje ime. Kakor koli že, enak mtpn Žavlje je bil kot ime parcele zabeležen v naselju Razguri v občini Sežana (LiAKZ), toda severno, v občini Ajdovščina, sta znana toponima *Velike Žablje* in *Male Žablje*, ki glede fonetike in morfologije jedrnega dela imena popolnoma ustrežata na gorenjskem območju severno od Kranja pri Bašlju znanemu toponimu *Žablje* žmn, R *Žabelj* (SKI), leta 1397 *Sablach* (Kos 1975: 765).

Merkujeva etimologija primorskih imen *Žavlje* ne podaja le arealnega podatka o najbolj južni točki z *b* > *v*, ampak je iz zgodovinskih zapisov, ki za toponim segajo na začetek 14. stoletja (prim. leta 1308 *de Čaulis*, leta 1352 *de Zaul*; Merku 2006: 213), vidno, da se je prehod *b* > *v* izvršil že pred 14. stoletjem.

1.5 V vseh treh primerih z *v* namesto etimološkega *b* ni mogoče razpoznati skupnega imenovalca, s katerim bi lahko položajno utemeljevali prehod *b* > *v*, saj se pojav potrjuje pred svetlim in temnim samoglasnikom (*vedrica* : **vožati*, *žava*), v vzglasju in medglasju (*vedrica* : **vožati* (< **ubožati*), *žava*), v nenaglašenem in naglašenem zlogu (*vedrica*, **vožati* : **vōžaš*, *žáva*). To bi navajalo k razlagi, da bi bila zamenjava lahko posledica delovanja enake porušene porazdeljenosti etimološkega *b* in *v* kot na zahodnem rovtarskem območju. Taka razlaga bi bila sicer možna, če bi se dalo dokazati, da je bila pred 14. stoletjem tudi na zračni črti Bovec–Milje dejavna artikulacijska okrepitev iz izvornega dvoustničnega zvočnika *u* pred sprednjimi samoglasniki. Alasijev primer *vofit* nadalje še kaže na verjeten izvor iz narečnega mikroareala, kjer se je udejanjal preglas, ki v kraškem narečju predstavlja notranjsko potezo.

2 Drugo slovensko gradivo z v namesto etimološkega b

Toda gradiva z *v* namesto etimološkega *b* je na slovenskem jezikovnem prostoru več in presega območje primorske narečne skupine in zračno črto Bovec–Milje, izkazujejo pa ga tudi primeri iz slovenskega rokopisnega obdobja od Brižinskih spomenikov dalje, zato vzrok za *v* namesto *b* verjetno ni isti, kot se ga v tolminskem narečju pripisuje besedju tipa *uúχ* 'bog'. K taki razlagi navaja tudi sicer redko gradivo, ki kaže, da je zamenjava etimološkega *b* z *v* v slovanskem svetu širša od slovenskega jezikovnega območja.¹⁴

¹⁴ Med gradivom za *v* namesto etimološkega *b* ne bodo izpostavljeni primeri s slovanskim sekundarno nastalim zaporedjem *-bn-* < **-b-bn-*, ker pri realizacijah *-bn-* > *-vn-* za zdaj dopuščam možnost asimilativnega pojava po zapori. Med tako gradivo spada npr. sln. pkm. *dròuno* 'drobno' < **drobno* (Ramovš 1924: 183), *služavnik* = *flushaunik* 'Diener' (Gutsman) < **službbnikъ* 'kdor opravlja službo', mtpn *Žavenk* v Jevščku (Matej Šekli, ustno) < **Žabьnikъ*, hrv. *Žavnica* 'zaselek kraja Sv. Ivan Žabno v križevskem kotarju', 'gozd v kraju Srpska Kapela' (ARj) < **Žabьnica*.

2.1 *wody* ‘bodi’ (Starogorski rokopis)

Starogorski rokopis, ki se datira v drugo polovico 15. stoletja, prav tako kot Alasijevo gradivo z začetka 17. vsebuje en sam primer, kjer je namesto pričakovanega *b* zapisan *w*:

- I 1 *Otzha nafsch kher fy vnebeffich poffschwetscheno*
 2 *wody* *twoye yeme, pridi khnam twoye [...]*¹⁵
 ‘Oče naš, ki si v nebesih, posvečeno
bodi tvoje ime! Pridi k nam tvoje [...]

Zapis veleznika *wody* ‘bodi’ vsebuje isti grafem kot *poffschwetscheno* ‘posvečeno’ (I 1), *twoye* ‘tvoje’ (I 2), *twoyga* ‘tvojega’ (II 4), *Bogaftwo* ‘bogastvo’ (I 3), *wuole* ‘volja’ (I 3), *fwetiga* ‘svetega’ (III 4), *diwitze* ‘device’ (III 5), *mortiw* ‘mrtev’ (III 7), *Na nebw* ‘na nebo’ (III 9), *Swoyga* ‘svojega’ (III 10), *fchywe* ‘žive’ (III 12), *mortwe* ‘mrtve’ (III 12), *sfwetiga* ‘svetega’ (III 13), *sfweto* ‘sveto’ (III 13), *fwettikhow* ‘svetnikov’ (III 14), *grechow* ‘grehov’ (III 15) in *schewota* ‘života = življenja’ (III 15). V vseh teh primerih razen v zapisu *Na nebw* [na nebu] stoji grafem *w* na mestu etimološkega *v* oz. izhodnega slovenskega dvoustničnega *u* pred izvornim **ę* (*poffschwetscheno*, *fwetiga*, *fchywe*, *mortwe*, *sfwetiga*, *sfweto*, *fwettikhow*), **o* (*twoye*, *twoyga*, *Bogaftwo*, *wuole*, *Swoyga*), **i* (*diwitze*) in v izglasju (*mortiw*, *fwettikhow*, *grechow*). Distribucija grafema *v*, ki prav tako stoji za isti izvorni fonem *u* in se pojavlja v zapisih *vnebeffich* ‘v nebesih’ (I 1, 3), *vffe-dannj* ‘vsakdanji’ (I 4–5), *vnapellay* ‘ne vpelji’ (I 7), *vuffemi* ‘vsemi’ (II 3), *veryo* ‘verujem’ (III 1), *vffega* ‘vsega’ (III 1), *Stvarnikha* ‘stvarnika’ (III 2), *vgrob* ‘v grob’ (III 7), *vfiat* ‘vstal’ (III 9), *veryjo* ‘verujem’ (III 13), *vffech* ‘vseh’ (III 14), *vi(e)tzhe* ‘večni’ (III 16)) pa je večinoma drugačna, saj *v* < sln. **u* stoji v predsoglasniški legi (*vnebeffich*, *vffe-dannj*, *vnapellay*, *vffega*, *vgrob*, *vfiat*), pred izvornim **ě* (*veryo*, *veryjo*, *vi(e)tzhe*) in **a* (*Stvarnikha*), v primeru *vuffemi* pa je morda celo v funkciji protetičnega soglasnika pred *u*.

Zaradi rabe različnih grafemov za en in isti izvorni fonem **u* bi bilo smotrno predpostaviti, da zapisi ponazarjajo njegovo različno fonetično realizacijo, ki je bila ob verjetno še dvoustnično drsniškem *u*, kar lahko ponazarja grafem *w*, tudi že zobno-ustnično drsniška, tj. *v*, kar lahko ponazarja grafem *v*. Iz rabe slednjega grafema pa je možno, da ima v predsoglasniškem položaju vlogo samoglasnika *u*, tj. *vffech* [useh].

Tudi zaradi mlajših omenjenih primerov s primorskega območja se zdi verjetno, da enkratni zapis *wody* ‘bodi’ ponazarja fonetično vrednost [wodi], kot je menil Mikhailov 2001: 106, in ne [bodi], kot je še menil Logar 1996: 346.

¹⁵ Prepis rokopisa navajam po Logar 1996: 345–346.

2.2 Slovensko narečno *čvĕla* ‘čebela’ in *stvòl* ‘cevka, bilka’

2.2.1 Slovensko narečno *čvĕla* ‘čebela’

Med slovenske narečne besede, ki imajo tako kot predstavljene primorske namesto etimološkega *b* soglasnik *v*, spada tudi *čvĕla* ‘čebela’.

Refleksa ni mogoče ločevati od *čebĕla*, v katerem je *b* nedvomno primarni praslovanski konzonant. Čeprav leksem še nima zadovoljivo pojasnjene etimologije, se je glede na drugo slovansko gradivo izhodiščni praslovanski leksem verjetno glasil **bb/včela* (npr. hrv., srb. *pčĕla*, mak. *pčela*, blg. *pčelà*, r. *pčelá*, č. *včela* < č. **pčela*, stp. *pczola*),¹⁶ tako da slovensko knjižno *čebĕla* tako kot drugi narečni refleksi s soglasniškim zaporedjem *č–b* lahko odražajo premet *b–č* → *č–b*. Primeri tako kot knjižno *čebĕla*, kjer je samoglasnik med *č* in *b* polglasniškega izvora (v šibkem položaju sicer nepričakovan, so tudi narečni (npr. v Velikih Žabljah (v Vipavski dolini; dopolnilno gradivo SLA) *čebīāla*, v Štanjelu (T109) *čabīāla*).¹⁷ Kjer samoglasnika med *č* in *b* ni, se je soglasniško zaporedje uravnalo po regresivno delujoči asimilaciji po zvenu in dalo vzglasje *žb-* (npr. v T139 Hrpelje *žbĕla*).

Na dveh geografsko ločenih območjih, tj. na zahodnem, ki vključuje rovtarske govore, in na vzhodnem s srednještajerskimi in kozjansko-bizeljskimi govori, so po podatkih iz SLA v krajih Gorenja Trebuša (T164); Šebrelje (T165), Cerčno (T166), Laniše (T168), Leskovicca (T180), Javorje (T183), Zali Log (T189), Podlonk (T190), Železniki (T191), Dražgoše (T192), Selca (T193), Praprotno (T194); Proseniško (T328), Šentjur (T329), Zadrže (T333), Zibika (T334), Ratanska vas (T337), Tlake (T338) in Dobovec pri Logatcu (T339) za čebelo izpričani refleksi tipa *čvĕla*, pri čemer je samo v Šentjurju (T329) potrjen refleks s samoglasnikom med *č* in *v*, tj. *čevāila*. V refleksih tipa *čvĕla* je *v* gotovo nastal iz *b*.

Čas prehoda *b* → *v* pa bi bilo možno opredeliti tudi relativnokronološko. Možnost, da se je prehod *b* → *v* izvršil iz razvojne stopnje ***čbĕla*, se ne zdi verjetna, ker bi se ta razvojna stopnja potrjevala v vzglasnem *ž-* kot v tipu *žbĕla*, zaradi česar bi imeli refleks ***žvĕla* in ne *čvĕla*. V refleksih tipa *čvĕla* je zato do prehoda *b* → *v* najverjetneje prek priporniškega *ĥ* moralo priti v medsamoglasniški legi in preden je samoglasnik desno od *č* izpadel.

To pa pomeni, da je pojav lahko tudi starejši od slovenskega jezikovnega sistema in da je do spirantizacije in nato do prehoda v *v* prišlo že na slovanski fonetični stopnji pred izpadom polglasnikov v šibkem položaju.

2.2.2 Slovensko *stvòl* ‘cevka, bilka’

Tako relativno kronologijo bi bilo možno zagovarjati tudi na podlagi sln. *stvòl* m, Red *stvóla* ‘cevka, bilka’, pri katerem areal slovenske rabe ni znan, saj ga poznamo le iz Pleteršnika, ki je besedo poznal iz Cafovega narečnega gradiva, za katerega vemo, da lahko izvira iz zelo različnih narečnih okolij.

¹⁶ Refleks te predloge je v slovenščini tudi znan, prim. Bezljaj, ESSJ I: 75 v geslu *čebela* in Metka Furlan v ESSJ IV: 131 v geslu *šunik*.

¹⁷ Prim. tudi v refleksu brez premeta, npr. v Rikarji vasi *ħočĕya* (SLA).

Leksem se iz pomenskih in besedotvornih razlogov izvaja iz psl. izhodiščne besede **stbòlǔ*, sorodne s **stbbló* (Štrekelj 1906: 496; Vasmer III: 749; Skok I: 283; Bezlaj, ESSJ I: 70), njeni fonetični rezultati z v pa so zanesljivo znani v hrvaščini (*cvòlika*¹⁸ ‘steblo’, tudi ‘golen’), makedonščini (*cvolka* ‘kal’), bolgarščini (*cvol* ‘bilka, steblo; deblo’), ruščini (*stvol*, Red *stvolá* ‘steblo, deblo’) in obeh lužiččinah (gl. *stwólk* ‘deblo, steblo’, dl. *stwol* ‘Aethusa cynapium’):¹⁹

psl. **stbòlǔ* > psl. dial. **stbòlǔ* → psl. dial. **stbuòlǔ* > sln. *stvòl*

2.3 Grafema w in b za etimološki b v Stiškem in Kranjskem rokopisu

Posamezni zapisi z grafemom w za etimološki b so znani:

- iz Stiškega rokopisa, npr. *wugo dufcho* (4: 9; 5: 44) ‘ubogo dušo’, *zwefsejdo* (4: 13–14) ‘z besedo’, *woga* (4: 14; 5: 49) ‘boga’, *wogu* (4: 25) ‘bogu’, *wofve* (5: 12) ‘božje’, *will* (5: 35) ‘bil’, *wogü* (5: 25, 36, 43), *zwefsejdo* (5: 48–49) ‘z besedo’, *se wodem* (5: 57) ‘se bom’, *zwefsejda* (5: 59) ‘z besedo’;
- iz Kranjskega rokopisa, npr. *Wug* (I) ‘bog’, *Wogu* (II; III; V) ‘bogu’, *wode* (II) ‘bo/bode’, *Wofimu* (II) ‘božjemu’, *wogatimu* (II) ‘bogatemu’, *witi* (II; III) ‘biti’, *Wog* (II) ‘bog’, *wogu* (III) ‘bogu’, *wofimu* (III) ‘božjemu’, *wogathimu* (III) ‘bogatemu’, *wogatimu* (III) ‘bogatemu’, *Vwofimu* (III) ‘ubogemu’, *wrefsch* (III) ‘brez’, *wote* (V) ‘boste’, *wodete* (V) ‘boste’;
- in v Praunspergerjevem stavku *Wog owarj Napafij* ‘Bog, obvaruj me skušnjave’.

Ker se razen v kratkem Praunspergerjevem stavku v obeh rokopisih, v Stiškem in Kranjskem, grafem b uporablja za zapis etimološkega b (npr. Stiški rokopis: *oblübil* (4: 5) ‘obljubil’, *boga* (4: 5; 5: 7) ‘boga’, *oblasti* (4: 7) ‘oblasti’; Kranjski rokopis: *preobniti* (III) ‘spreobniti’, *obeniga* (V) ‘nobenega’), menim, da bi bilo zapise etimološkega b z grafemom w treba fonetično tudi tako interpretirati.

Ob tem je zanimivo, da je Mikhailov 2001 grafem w za etimološki b v Stiškem rokopisu fonetično interpretiral kot v, v Kranjskem pa kot b.

2.4 Slovensko *tatba* : *tatva* (Brižinski spomeniki) : knjiž. *tatvina* in koroška pripona *-va* za prvotno *-ba*

Najstarejši znan slovenski zapisani primer z v namesto b pa se ohranja v Brižinskih spomenikih,²⁰ kjer se za pomen ‘furtum’ ob *tatbe* Medž (BS I 15) in *tatbinah* Mmnž (BS III 34) pojavlja tudi *tatua* Iedž (BS II 22), kar se po Ramovšu in Kosu (Ramovš – Kos 1931: 21) v BS 1993: 73 tudi fonetično interpretira kot [ta:twá].

Izhodišče vseh treh leksemov je izsamostalniški nomen actionis **tatba*, ki se potrjuje tudi v stosl. *tatba* ‘furtum’. Ob tem je zanimivo, da se oblike z etimološkim b niso ohranile niti v 16. stoletje, saj protestantski pisci uporabljajo le *tatvina* (BSKJ), kar se aktivno ohranja tudi v sodobnem knjižnem jeziku: *tatvína* (SSKJ). Toda v stari prekmurščini je bila še živa *tatbina* ‘tatvina’ (Novak 2006),

¹⁸ Vzglasni c-ji so nastali po premetu *st- > ts* [c].

¹⁹ Bolj podrobno predstavitev leksema sem podala v ESSJ III: 339.

²⁰ Gradivo iz Brižinskih spomenikov navajam po BS 1993.

ki popolnoma ustreza samostalniku *tatbinah* v BS III in hrv. kajk. *tadb'ina* 'kraja, lopovščina' (Lipljin 2002), *tadb'ina* 'kraja' (Ozalj; Težak 1981: 408).

Samostalnik **tatbba* 'tatvina' vsebuje slovansko pripono **(b)ba*, ki se v slovenščini samo v koroških narečjih ni ohranila v izhodiščni fonetični podobi, ampak v njih tako kot v BS II namesto *-ba* nastopa *-va*, prim. *tožyà* 'tožba', *šžyà* 'služba', *sodyà* 'sodba', *brānyà* 'bramba' (Ramovš 1935: 5). Čeprav v koroški narečni skupini pripornik *ǃ* ni večinsko izpričan, je prav pripona *-va* za splošnoslovensko *-ba* < **-bba* lahko znak, da je v predzgodovinskem času vsa skupina imela pripornik *ǃ* < *b*.

2.5 Gorenjsko *uqršé:le* 'bršljan' (Kropa) in *vorljaga* 'mlaka'

Primeri z v na mestu etimološkega *b* je mogoče navesti iz gorenjske narečne skupine. V Kropi je bil še nedavno zabeležen fitonim *uqršé:le* 'bršljan', prim. *uqršé:le rá:se po skal'qx pa po dré:ujə* (Škofic 1996: 99, 378) 'bršljan raste po skalah in pa po drevju', kar ni nič drugega kot kolektivna tvorba na *-je* < **-bje* iz fitonima, ki ga kot *brščēl* sporoča Pleteršnik. Tudi na Gorenjskem nelocirano *vorljaga* 'mlaka' (Pleteršnik) ima vzglasni soglasnik lahko drugoten iz prvotnega *b-*, prim. črnogor. *b'rljaga* 'močvirje' < **b'rl'āga*.²¹

2.6 Pohlinovi zapisi tipa *Wēlāk* 'beljak'

Ob dveh osamljenih gorenjskih primerih je treba omeniti, da se v Pohlinovem slovarju iz leta 1781 z grafemom *w* najdejo zapisane domače besede slovanskega izvora kot npr. *beljak: Wēlāk, bel: Wēl, belouška: Welaushka, belič: Wēlēzh, belina: Wēlina, belkast: Welkâft, bosti, bodem: Wódem, wodl, woſti, bogat: Wogat, bogataj: Wogatâj, zabela: fawēla, zabeliti: fawēlem weliti, birič: Werizh, breg: Wrēg, borovec: Worovz, brv: Weruv* itd. Pri Gorenjcu, rojenem v Ljubljani v šempetrskem predmestju, je takih zapisov preveč, da bi odražali morebitne pisne napake ali pa le avtorjeve samosvoje pravopisne rešitve pri zapisovanju enakozvočnic²² in da ne bi odražali posebne izgovarjave.

K taki presoji navaja Pohlinovo napotilo, ko pri zapisu *Wrodem, wroditi* 'broditi, brodim' z *yshi* = išči pokaže na *Brodem* 'broditi, brodim', iz česar bi bilo mogoče sklepati, da je bilo v njegovem času vsaj pri nekaterih leksemih z etimološkim *b* mogoče slišati še oboje, tj. varianto z zvočniškim vzglasjem [ʉrɔdɐm] in varianto s priporniškimi vzglasjem [brɔdɐm], in da je prav to jezikovno realnost Pohlin vzel za podlago pri sprejetju svoje pravopisne norme, da pri enakozvočnicah eno zapiše z *b*,

²¹ O etimološkem *b* v tej gorenjski besedi že Metka Furlan v ESSJ IV: 345.

²² Pohlin v svojih slovnich iz let 1768 in 1783 rabo grafema *w* pojasnuje takole: »Wird nur [poudarila M. F.] zur Unterschied der gleichthönenden Wörtern angewendet. Wódem ich steche, bodem ich werde. Sem wila ich hab geschlagen, sem bila ich ware gewesen.« (Pohlin 1768: 164) Oz. nekoliko drugače, omiljeno: »Es macht meistentheils [poudarila M. F.] den Unterschied zwischen gleichlautenden Wörtern« (Pohlin 1783: 19). Medtem ko leta 1768 še trdi, da grafem *w* uporablja le za razlikovanje enakozvočnic, se leta 1783 popravlja, ko piše, da grafem *w* uporablja večinoma za razlikovanje enakozvočnic. Slednja njegova trditev je ustrežnejša, saj npr. *zabela*, pri Pohlinu 1781: *fawēla*, ob sebi nima enakozvočnice. Za opozorilo o pravopisnem pravilu v Pohlin 1768 se zahvaljujem prof. dr. Ireni Orel.

drugo pa z w (tj. *wódem* 'bódem' : *bódem* 'bôdem'). V slovarju ima namreč grafem w fonetično vrednost glasu v-jevske vrste, če upoštevamo njegov zapis *Wytés* 'vitez' in njegovo opozorilo, da se grafem w pogosteje uporablja v češčini (Pohlin 1783: 19), prim. še pri Jungmannu *slownjk* 'slovar', toda danes *slovník* itd. Pri izgovarjavi grafema b pa Pohlin 1768: 154–155 in 1783: 9, ko opozarja, da ga je treba izgovoriti kot v n. *Weg*, *Wache* in nikoli kot v n. *Berg*, *Blut*, nakazuje, da ima priporniško vrednost, saj pri izgovarjavi n. *Weg* in *Wache* misli na bavarsko spirantično izreko [b̥] = w.

Enak pojav, da na mestu etimološkega b stoji v, bi bilo mogoče prepoznati v ljubljanskem tpn *Vevče* žmn, v katerem se zaradi skoraj popolne prekrivnosti z velenjskim toponimom *Bevče* žmn in variantnega vzglasja zgodovinskih zapisov kot 1825 *Weutsche*, 1780 *Beaucz*, *Beucz*, 1744 *Naveutsche*, 1630 *Na Belzhem*, ys *Belzhiga* lahko ohranja slovanski antroponim **Běľьць* (Torkar 2009: 83) in ne **Velьць*/-ko/-kь, kot se tudi domneva (Snoj 2009: 453).^{23, 24}

3 Slovensko gradivo z b za etimološki v

Diametralno nasproten pojav, tj. da je etimološki v zamenjan z b zunaj znanega območja z *b* < *v* pred sprednjimi samoglasniki, je poznal že Ramovš 1924: 159, ko je poročal, da v več gorenjskih govorih nevesti pravijo *neběsta*,²⁵ da se v Reziji najde *jýber* za *iver*, da je v Prekmurju mogoče slišati *griba* za *gríva*,²⁶ da imamo povsod na slovenskem jezikovnem območju refleks *jâzbec* namesto pričakovanega sln.

²³ Je pa tudi res, da je pri fonetični interpretaciji zgodovinskih zapisov (s pičlim slovenskim sobesedilom ali brez njega) kot virov za interpretacijo imenskega gradiva potrebna posebna previdnost, ker so zapisi z w za slovenski b lahko tudi posledica nemških zapisovalcev, ker se po letu 1100 nemški grafem w izgovarja kot dvoustnični pripornik in ima v enako izgovarjavo tudi še pozneje, v bavarskem novovisokonemškem jezikovnem okolju. Pri tem bi bilo mogoče oblikovati naslednji napotek: Če ista roka v istem viru uporablja grafema w in b, potem imata najverjetneje različni fonetični vrednosti, tj. v-jevsko in b-jevsko.

²⁴ Med primere z v namesto etimološkega b bi bilo na podlagi zapisa: »dial. pkm. in čak. *jâstrov*« (Bezljaj, ESSJ I: 221 v geslu *jâstreb*) mogoče navesti tudi omenjena refleksa psl. **astrěbь* m 'jastreb', a preverjanje podatka ni potrdilo, da bi takšna fonetična realizacija v prekmurščini in hrvaški čakavščini res obstajala.

²⁵ Po podatkih gradiva za SLA se tak refleks potrjuje v škofjeloškem narečju v govoru kraja Žabnica (T186).

²⁶ V okviru projekta SLA je bil tak refleks potrjen za prekmurske točke Črenšovci, Dolnja Bistrica (dopolnilno gradivo SLA), Velika Polana (T394), Gomilica (T392), Grad (T398) in Gorica (T388), pa tudi za koroški Šentanel (T040) in Ravne na Koroškem (T044) ter primorsko Kal nad Kanalom (T092). Pkm. oblika *griba* je bila zabeležena že v stari knjižni prekmurščini (Novak 2006). Enako fonetično realizacijo vsebuje ime senožeti *Stárma grí:ba*, Med *u Stármi gríp* (Livške Ravne; Šekli 2008: 117). Primera iz primorske narečne skupine (Kal nad Kanalom in Livške Ravne) sta lahko rezultat analoške zamenjave tipa *gríva* Red *gribe* → *griba* Red *gribe*.

**jázvec* *'votlinar' (← sln. **jazva* 'votlina')²⁷ itd. K temu bi bilo mogoče dodati vsaj še pri Ramovšu 1924: 159 neizpostavljeno splošno-slovensko *gábiti* (*se*) za **gáviti* (*se*) (prim. hrv. *gáviti se* 'gnusiti se'), narečno *iba* 'iva' (Ščavnica; Pleteršnik), *ibovec* m, R *ibovca* 'večja iva' (Pleteršnik), *ibovec* 'vrsta vrbe' (SLA, T382 Središče ob Dravi).^{28, 29}

Čeprav je Ramovš 1924: 159 v teh sporadičnih primerih, ki pokrivajo široko slovensko območje, videl »le slučajno okrepitev artikuliranja dentolabialnega v in ž njo združeno nadomestitev v z b«,³⁰ se zdi bolj verjetno, da sta oba pojava, tj. b namesto etimološkega v in v namesto etimološkega b, povezana, saj lahko odražata fonetično stopnjo/stanje iz časa, preden se je dvoustnični polsamoglasnik **u* fonetično začel cepiti vsaj v dvoustničnega in zobno-ustničnega, kar je v nadaljnjem razvoju privedlo do fonemizacije zobno-ustničnega alofona v, kot jo imamo tudi v knjižni slovenščini, prim. *voda* [voda]. V tem času je še na razmeroma širokem območju slovenskega jezika dvoustnični polsamoglasnik **u* predstavljal prosto varianto pripornika *h* in seveda obratno.

Iz distribucije v rezijanski Bili, kjer zobno-ustnični v in dvoustnični w nastopata glede na barvo samoglasnika (npr. *vačérja* 'večerja', *vědet* 'vedeti', *vědru* 'vedro', *vjnu* 'vino' : *wádin* 'vadam', *wóda* 'voda', *wúk* 'volk' – Steenwijk 1992), je izstopajoči refleks *jǐbare* Imn 'iveri' < **iveri* mogoče razložiti le, če se predpostavi, da se je še dvoustnični **u* zamenjal s pripornikom *h* in se v nadaljnjem razvoju obnašal kot on, torej okreпил v zapornik b:

sln. **ǐveri* → **ǐberi* > **iberi* > rez. *jǐbare* (Steenwijk 1992) / *jǐber* (Ramovš 1924)

Govor Ovčje vasi v Kanalski dolini ima pripornik *h* iz b in *u* (npr. *ble* 'bile' : *bi̯ate* 'veste'), zvočnik v kot prosta različica *h* < *u* nastopa pred sprednjimi (npr. *vi̯ate* : *bi̯ate* 'veste'), w < *u* pa pred zadnjimi samoglasniki, npr. *pər wó:đē* 'pri vodi' (Kenda-Jež 2005: 92, 90). Varianta *bi̯ate* je tako kot rezijansko *jǐbare* lahko nastala iz fonetične predstopnje z dvoustničnim vzglasnim **u*- pred razvojem v zobno-ustnični v, ker je bil **u* prosta varianta pripornika *h*.

Po Ramovšu 1935: 9 sicer velja, da naj bi se dvoustnični pripornik *h* v položajih pred sprednjimi samoglasniki razvil iz fonetične stopnje ustnično-zobnega v, a se zdi verjetnejše, da je bila fonetična predstopnja pred *h* še dvoustnični *u*.

²⁷ Toda na Štajerskem še vedno ime parcele *Jazvenik* v naselju Spodnje Hlape v občini Pensnica in *Jazvina* v naselju Drakovci v občini Ljutomer (LiAKZ).

²⁸ Slovenske reflekse z b je pri tem praslovanskem samostalniku kot zanimive izpostavil že Bezljaj, ESSJ I: 214, ki hkrati tudi opozarja na sln. varianto *íga* 'iva' < psl. **iva*.

²⁹ Toda primeri kot sln. narečno *br̩ba* za *vr̩ba*, ki se potrjuje v Desklah (T093) in Brdicah pri Kožbani (T083) in narečno *boglj̩e* = *bógl̩'e* (T089 Ročinj), *bôyl̩'e* (T090 Avče) za **u-oglj̩e* 'oglje' so z območja, kjer bi zamenjava lahko bila tudi posledica analoške zamenjave etimološkega zapornika b z dvoustničnim *u* na podlagi porušenega vzorca artikulacijske okrepitev *u* > *h* pred sprednjimi samoglasniki.

³⁰ Enako so ti pojavi betacizma kot sporadični ovrednoteni v Greenberg 2000: 139.

4 Praslovanska (narečna) prosta zamenjava $u \rightleftharpoons b$

Ko je Štrekelj 1906: 496sl. slov. **stbuòlv* izvajal iz **stbbòlv*, je menil, da je pojav zamenjave etimološkega *b* z *v* sprožila regresivna asimilacija po zvenečnosti, ki je po izpadu polsamoglasnika v šibkem položaju pretela, da bo fonetično močno preoblikovala vzglasje besede: **stbbòlv* > ***zdbol*. Pred to nevarnostjo pa naj bi se jezik rešil z zamenjavo zapornika *b* s polsamoglasnikom *u*.

Tak morfofonemski vzrok za zamenjavo soglasnikov bi bil pri primerih z enakim zaporedjem *-*Tb/bbV*- sprejemljiv. Postavlja pa se vprašanje, zakaj se zapornik *b* ni zamenjal s svojim nezvenečim parom *p*, ki vzglasja besede po zvenu ne bi preoblikoval. Odgovor, ki se ponuja, je preprost: ker *p* ni bil njegov nezveneči par. To pa lahko pomeni, da inertni ustnični soglasnik v **stbbòlv* tik pred nastankom **stbuòlv* ni bil zapornik, ampak pripornik *b̄*. Ker pa se, kot je bilo prikazano, v namesto etimološkega *b* pojavlja tudi v slovenskem besedju, ki ne vsebuje zaporedja *-*Tb/bbV*-, zamenjava verjetno ni vzročno povezana z delovanjem regresivne asimilacije po zvenečnosti. Zamenjava je zato lahko posledica fonetične prekrivnosti oz. podobnosti obeh glasov, tj. psl. **u* in **b̄*. **Primeri z v namesto etimološkega *b* in obratno so zato lahko posredni pokazatelji praslovanskega narečnega stanja s pripornikom *b̄* < *b*, ki je bil fonetično blizu dvoustničnemu zvočniku *u* in se je z njim brez negativnih posledic za uspešno razumevanje prosto zamenjal.** Podobno se v sodobni slovenščini brez komunikacijskih težav prosto zamenjujeta samoglasnik *u* in zvočnik *u* pri izgovarjavi besedja tipa *vreme* [ureme/ǔreme], *vлага* [ulaga/ǔlaga] ali sklonski varianti *sina* : *sinú* ali leksikalni varianti *hči* : *hčerka* ali glagolski obliki *gibam* : *gibljem* itd.

V slovenščini se je praslovanska narečno vznikla prosta zamenjava $u \rightleftharpoons b$ lahko še nadalje udeležala, in sicer toliko časa in le v tistih sistemih, ki so še ohranjali polsamoglasniški refleks psl. **u* in priporniški refleks psl. dial. **b̄* < psl. **b*.

Glede relativne kronologije spirantizacije psl. **b* > **b̄* prihajam torej do enakega zaključka kot pred leti Greenberg, ki ga je do sklepa, da je bila spirantizacija psl. **b*, **d*, **g* zgodnejši in arealno širši pojav, kot so menili starejši raziskovalci, privedla interpretacija drugačnega slovanskega leksikalnega gradiva z realizirano progresivno asimilacijo po zvenečnosti tipa sln. kor. *strāv* 'zdrav', str. *storovb* 'zdrav', gl., dl. *strowy* 'zdrav' < psl. **sv-dorvb*, in je v tem kontekstu tudi že opozoril na zamenjavo **u* → *b* tudi zunaj slovenskega območja, npr. v č. dial. *pabouk* 'pajek', *břesk* 'vresje' (Greenberg 2001).

Rezultat proste zamenjave sta lahko prav hrv. *brávac* m, Red *brávca* 'vrabec' (Dubrovnik; ARj) in sln. *bráuc* 'vrabec' (Vinica pri Sodražici; Ramovš 1924: 155) iz psl. **vorbbcb*,³¹ ki kažeta, da se je vzglasni *v* zamenjal z *b* (prim. v Dubrovniku enako *brijeme* 'vreme'; Skok: I, 616), medglasni *b* pa z *v*.

Na zamenjavo *v* z *b* kaže tudi hercegovsko in črnogorsko *gūžba* 'vez, jermen', hrvaško *gūžba* 'motek niti' (Vrgada; Jurišić 1973), hrvaško gradiščansko *gūžba* 'jermen' (Tornow 1989) in dubrovniško *gužbati* 'skopariti, biti zelo stiskaški', *gužbav*

³¹ Starejša razlaga pri Ramovšu 1924: 155 in Skoku III: 616 temelji na aplikaciji premeta *v* : *b* → *b* : *v*.

‘skop, stiskaški’ (Stulić; ARj)³² ob arealno širšem *gûžva* ‘vrv ipd.’ (Skok: I, 641) ← psl. **qži*, **qžbve* *‘vez’,³³ tudi vzhodnočeško narečno *húžba* ‘vitra pri pluznem kolesu’ ob arealno širšem vzhodnočeškem *houžva* ‘vrv pri pluznem kolesu’ oz. *húžva*,³⁴ vzhodnočeško narečno *pabouk* ‘pajek’³⁵ ob standardnem *pavouk* ‘pajek’ < **pa-u-
qk*, prav tako vzhodnočeško narečno *brabec* ‘vrabec’.³⁶

5 Substitucijska fonetika in slovensko gradivo domačega izvora z zamenjavo v ⇄ b

Kot je znano, se do okoli leta 1100 nemški w pri izposoji v slovenščino substituirajo z v (npr. sln. *víža* < sln. **uīža* ← srvn. *víse* ‘Weise’), ker sta v tem času oba soglasnika še ohranjala status plosnoglasnika **u* in sta bila fonetično prekrivna. Po tem času

³² Prim. enako pomensko specializacijo v č. *houževnatost* ‘skopost’, *houževný* ‘skop’, *houžviti* ‘biti skop’ : *houžev* ‘trta, vitra, vrv’.

³³ Po prehodu v ajevski sklanjatveni vzorec tudi sln. dial. *gôžva* ‘vitra’ (Pleteršnik), *gožva* ‘ein Band vom geflochtenen Reis’ (Janežič 1851), *gôžva* (SSKJ), toda v 18. stoletju pri Gutsmanu v geslu *Retorte* zabeleženo *gushba* [gužba] ob *steklena buzha s’ dougem, inu se svitem gerlam* bi zaradi ujevskega samoglasnika bilo lahko tako kot sodobno pogovorno *gužva* ‘gneča’ izposojeno iz katerega od slovanskih jezikov z ujevskim refleksom psl. **q*, ki zamenjavo v z b tudi izpričuje. Areal refleksa z izglasjem -ba je dokaj širok, saj se po podatkih iz SP 8: 177 pojavlja tudi v makedonščini, bolgarščini, ukrajinščini in beloruščini, prešel pa je tudi v madž. *guzsba* ‘vez, trak’ in rom. *gujbă* ‘pletena vrv’, kot sta pokazala že Skok I: 641 in Bezljaj, ESSJ I: 167. Medtem ko je bilo zaradi enakega pomena pogovorno *gužva* ‘gneča’ nedvomno izposojeno iz hrvaške ali srbske predloge *gûžva* ‘stiska, stiskanje’, je ustrezno tujo pomensko predlogo za Gutsmanovo gloslo mogoče najti le v Belostenčevem slovarju v geslu *retorta*, kjer se ob opisu *Poszuda ali fzteklo z dugem naokrug zvitem gerchankom* omenja tudi enobesedna ustreznica *gufva*, ki v istem slovarju pomeni tudi ‘vimen’. Novi pomen se je na starega torej naplastil na podlagi pomenske motivacije *‘zviti, zaviti, upognjen predmet’, prim. n. *Retorte* (← frc. *retorte* ← srlat. *retorta* ‘zavita, ukrivljena’, lat. *re-torquere* ‘nazaj zaviti, obrniti’) → sln. *retôrta* ‘kovinska ali steklena hruškasta posoda z dolgim, upognjenim vratom’ (SSKJ). Ker se Gutsmanova glosa od Belostenčeve razlikuje le v tem, da slovenska vsebuje -b-, hrvaška pa -v-, in ker se izposojenka *gužva* ‘gneča’ v govorih Zadrebke doline, ki spadajo v zgornjesavinjsko narečje štajerske narečne skupine, potrjuje variantno *‘gužba* : *‘gužva*, pri čemer je prva varianta starinska in redka (Weiss 1998), se zdi bolj verjetno predpostaviti, da sta bili obe besedi, tj. *gužba* ‘retorta’ in *gužba* ‘gneča’, v taki fonetični podobi tudi izposojeni iz sicer še neevidentirane hrvaške predloge z -b-. To pa pomeni, da ti dve slovenski izposojenki tako kot omenjeni madžarska in romunska še dodatno posredno potrjujeta, da je bila pogostnost različice **qžbba* na južnoslovanskem območju višja, kot jo je mogoče evidentirati iz obstoječih leksikalnih zbirk. Pri domačem slovenskem refleksu te slovanske besede se izglasje -ba potrjuje le v belokranjskem refleksu *vôžba* ‘gožva = usnjeni obroček pri cepu’ (T288 Dragovanja vas) z drugačno realizacijo protetičnega soglasnika iz psl. **u-qžbba* ← **u-qžbua*.

³⁴ Natančen areal je podan v ČJA 3: 140–143.

³⁵ Natančen areal je podan v ČJA 2: 157.

³⁶ Natančen areal je podan v ČJA 2: 117.

pa je nemški polsamoglasnik *w* prešel v dvoustnični pripornik in se v slovenščino ni več substituiral s tedanjim slovenskim refleksom praslovanskega polsamoglasnika **u*, ampak s soglasnikom *b* oz. najverjetneje še z *ḥ*, npr. sln. *bána* < sln. **ḥána* ← srvn. bav. *wanne* 'Wanne' (Isačenko 1939: 34; Striedter-Temps 1963: 72). To pomeni, da se v tem času slovenski refleks psl. **u* fonetično ni bistveno spremenil. Enaka substitucija se ohranja tudi pozneje pri izposoji novovisokonemškega bavarskega jezikovnega gradiva, npr. nvn. bav. *Wechsel* → sln. dial. *ḥęqsəl* (Sele; Isačenko 1939: 34), *'be:ksəl* (Zadrebča dolina; Weiss 1998).

Med 9. in 13. stoletjem se je v slovenščini enako z *b* oz. *ḥ* substituiral nemški zveneči ustnično-zobni pripornik *f* (npr. sln. *bláška* < sln. **ḥláška* ← stvn. *flaska* 'Flasche'; Striedter-Temps 1963: 120), ki je pozneje postal nezveneč in se je substituiral s *f* (prim. sln. *fláša* ← srvn. *vlasche*). Razvidno je, da sta bila pri starejši substituciji fonološko relevantna zven in pripora, ne pa ustnično-zobnost.

V času, ko se nemški *w* substituiral s slovenskim v [u], se romanski v substituiral z *b/ḥ*, prim. sln. tpn *Benetke* ← **ḥyneteci* ← rom. **Venetici*, kar pomeni, da romanska predloga fonetično ni bila prekrivna s slovenskim refleksom polsamoglasnika **u*, ampak s slovenskim *b/ḥ*.

Iz razlik pri zgodnji substitucijski fonetiki nemških in romanskih predlog je mogoče sklepati, da zamenjave v [u] ⇔ *b* [b], ki jih je sporadično najti na razmeroma širokem slovenskem jezikovnem ozemlju, niso nastajale šele internoslaveno, ampak tudi že prej, še v času pred izposajo najstarejšega substratnega in adstratnega gradiva. V nasprotnem primeru bi se sled takih zamenjav verjetno dobro prepoznala tudi v najstarejši plasti nemških in romanskih izposojenk.³⁷ Slovenske alternacije v izposojenkah tipa *váta* : dial. *báta*³⁸ ← nvn. *Watte* seveda niso domačega izvora, ampak kažejo na dvojno pot izposoje, in sicer je prva iz knjižne, druga pa iz bavarske novovisokonemščine.

6 Zaključek

Zunaj območja zahodnih rovtarskih govorov, ožjega območja obsoškega narečja, dela območja nadiškega in terskega narečja, kjer je obojesmerna zamenjava *v* ⇔ *b* tipa *urát/brát* 'collum', *uràt/bràt* 'frater' razločljiva kot posledica delovanja analoških dejavnikov, se pojavljajo primeri z *v* namesto etimološkega *b* in primeri z *b* namesto etimološkega *v*. Primere tipa *b* → *v* je bilo mogoče prepoznati:

- v primorski narečni skupini: *vedrica* 'kolk' (T098 Trnovo pri Novi Gorici) ← **bedrica*, *vořit* 'carezzare' (Alasia) ← *bōžati*, *žà:uka* 'krastača' (Bovško), tpn/mtpn *Žavlje* v občinah Milje, Devin - Nabrežina in Sežana) ← *žaba*;
- v refleksu tipa *čvela* 'čebela' v primorski, rovtarski in štajerski narečni skupini;

³⁷ Pri Pohlínu 1781 zabeleženo *Wenędke* ž 'die Stadt Venedig', kar je treba brati z *v*-jevsko izgovarjavo vzglasja, trditvi ne nasprotuje, saj njegova oblika tako kot še pozneje izpričana, prim. *Venędke* poleg *Benędke* 'Venedig', *Venezhàn* 'der Venetianer', *Venezhánka* 'die Venetianerin' (Murko 1833: 778), tudi z zapisom *-d-* kaže vpliv nvn. toponima *Venedig*.

³⁸ Prim. goriško *báta* (Štrekelj 1887: 427), štaj. *'bá:ta* (Zadrebča dolina; Weiss 1998).

- c) v gorenjskem fitonimu *uqaršé:le* 'bršljan' (Kropa) ← *brščelje in vorljaga 'mlaka' (Pleteršnik), prim. črnogor. *brljaga* 'močvirje';
- č) v koroški priponi *-va* (npr. *tožyã* 'tožba') za psl. *-*bba*;
- d) v leksemu *stvòl* 'cevka, bilka', ki ga je treba izvajati iz psl. **stbbolb*, ista zamenjava pa je znana tudi zunaj slovenskega jezikovnega območja v hrvaščini, makedonščini, bolgarščini, ruščini in obeh lužiščinah;
- e) v besedilih slovenskega rokopisnega obdobja – Brižinski spomeniki (*tatua*, prim. knjiž. *tatvina*), Stiški rokopis (več primerov), Kranjski rokopis (več primerov), Starogorski rokopis (*wodi* 'bodi');
- f) v Pohlinovem slovarju (npr. *Welák* 'beljak', *Wogat* 'bogot').

Večino navedenih primerov tipa *v* → *b* je prepoznal že Ramovš 1935:

- a) v nekaterih gorenjskih govorih (*nebésta* 'nevesta');
- b) v Prekmurju (*griba* 'griva');
- c) v Reziji (*jíbare* 'iveri' (Steenwijk) / *jýber* (Ramovš));
- č) v nekaterih drugih besedah tudi širšega areala (npr. *jazbec*, *gabiti se*; *iba*, *bravec* ...).

Videti je, da zamenjava *v* namesto etimološkega *b* verjetno ni vzročno povezana z delovanjem regresivne asimilacije po zvenečnosti, kot je pri primerih tipa *stvol* sklepal Štrekelj 1906, ampak je oboje gradivo z *v* ⇔ *b* zaradi areala, ki ga nakazuje refleks psl. **stbbolb*, verjetno odraz praslovanskega (narečnega?) stanja s pripornikom *b̂* < *b*, ki je bil fonetično blizu dvoustničnem zvočniku *u* in se je z njim brez negativnih posledic za uspešno razumevanje prosto zamenjal podobno, kot se v sodobni govorjeni slovenščini brez komunikacijskih težav prosto zamenjujeta samoglasnik *u* in zvočnik *u* v besedju tipa *vreme* [ureme/ùreme], *vлага* [ulaga/ùlaga] ali sklonski varianti *sína* : *sinú*, leksikalni varianti *hči* : *hčerka*, glagolski obliki *gibam* : *gibljem* itd.

Medtem ko je sled tega praslovanskega fonetičnega stanja v drugih slovanskih jezikih pičla (pri refleksu psl. **stbbolb* → **stbuòlb*, hrv. dial. *brávac* 'vrabec'; č. dial. *pabouk* 'pajek', *bravec* 'vrabec', pri refleksu psl. **qžbya* → **qžbba*), več ostankov v slovenščini ponovno potrjuje večkrat ugotavljano dejstvo, da se je v slovenščini ohranilo precej več za praslovanščino povednega kot v drugih slovanskih jezikih. V tem smislu je slovenščina konzervativen jezik.

Območje, o katerem govori Ramovš 1924: 189, ko pravi, da je *b* splošno prešel v dvoustnični spirant *b̂* v ziljskem narečju in v govorih po severnem Goriškem, je moralo biti v izhodiščni slovenščini znatno širše in je verjetno presegalo območje primorske, koroške in rovtarske narečne skupine. Pojav pripornika *b̂* in z njim povezana prosta zamenjava z **u* in obratno sta bila verjetno že praslovanska narečna pojava in zato v slovenščino podedovana, v slovenščini pa se je lahko udeležila še toliko časa, dokler sta se v sistemu/sistemih ohranjala polsamoglasniški refleks psl. **u* in priporniški refleks psl. dial. **b̂* < psl. **b*.

Glede relativne kronologije spirantizacije psl. **b* > **b̂* se torej pridružujem Greenbergovemu mnenju, da je bila spirantizacija psl. **b*, **d*, **g* zgodnejši in arealno širši, tj. že praslovanski pojav (Greenberg 2001).

Krajšave

bav.	bavarsko, -i, -a	nvn.	novovisokonemško, -i, -a
ben.	beneško, -i, -a	obsoš.	obsoško, -i, -a
blg.	bolgarsko, -i, -a	prekm.	prekmursko, -i, -a
BS	Brižinski spomenik	primor.	primorsko, -i, -a
č.	češko, -i, -a	psl.	praslovansko, -i, -a
čak.	čakavsko, -i, -a	R	rodilnik
črnogor.	črnogorsko, -i, -a	r.	rusko, -i, -a
dial.	dialektično, -i, -a	rez.	rezijansko, -i, -a
dl.	spodnjelužiško, -i, -a	rom.	romunsko, -i, -a
ed	ednina	rovt.	rovtarsko, -i, -a
frc.	francosko, -i, -a	s	srednji spol; samostalnik
furl.	furlansko, -i, -a		srednjega spola
gl.	zgomjelužiško, -i, -a	xxxsl.	in naslednje strani
hrv.	hrvaško, -i, -a	SLA	Slovenski lingvistični atlas
I	imenovalnik	sln.	slovenski, -i, -a
it.	italijansko, -i, -a	slov.	slovansko, -i, -a
kor.	koroško, -i, -a	srb.	srbosko, -i, -a
lat.	latinsko, -i, -a	srlat.	srednjelatsko, -i, -a
m	moški spol; samostalnik	stp.	staropoljsko, -i, -a
	moškega spola	Txxx	točka v SLA
M	mestnik	tolm.	tolminsko, -i, -a
madž.	madžarsko, -i, -a	tpn	toponim
mak.	makedonsko, -i, -a	zilj.	ziljsko, -i, -a
mn	množina	ž	ženski spol; samostalnik
mtpn	mikrotoponim		ženskega spola
n.	nemško, -i, -a		

Viri in literatura

- Alasia = Gregorij Alasia da Sommaripa, *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila, Videm 1607*, Ljubljana: Mladinska knjiga – Devin-Nabrežina: Občina – Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1979.
- ARj = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- Belostenec 1740 = [Ivan Belostenec =] Joannis Bëllosztënëcz, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum ærarium, selectioribus synonymis ... 1–2*, Zagrabiae: Typis Joannis Baptistæ Weitz, MDCCXL. [Ponatis: Zagreb: Mladost, 1973.]
- Bezljaj 1961 = France Bezljaj, *Slovenska vodna imena 2*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1961.
- Bezljaj 1976–2005 → ESSJ

- Brecelj 2005 = Marijan Brecelj, *Furlansko-slovenski slovar*, Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 2005.
- BS 1993 = *Brižinski spomeniki: znanstvenokritična izdaja*, ur. France Bernik idr., Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993.
- BSKJ = Kozma Ahačič idr., *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011.
- ČJA = *Český jazykový atlas 2–3*, Praha: Academia 1997–1999.
- Čujec Stres 1993 = Helena Čujec Stres, Tolminsko narečje, v: *Dolini Tolminke in Zadlašce: zbornik*, Tolmin: Triglavski narodni park – Republiški koordinacijski odbor gibanja Znanost mladim pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije, 1993, 116–122.
- Čujec Stres 2010 = Helena Čujec Stres, *Slovar zatolminskega govora 1: A–O*, Zatoimin: Stres inženiring, 2010.
- ESSJ I–V = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, Ljubljana, Mladinska knjiga – Založba ZRC, 1976–2005.
- Grafenauer 1905 = Ivan Grafenauer, Zum Accente im Gailthalerdialekte, *Archiv für slavische Philologie* 27 (1905), 195–228.
- Greenberg 2000 = Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000.
- Greenberg 2001 = Marc L. Greenberg, Rascvet i padenije leniciji vzryvnyh v slovenskom jazyke, *Voprosy jazykoznanija* 2001, št. 1, 33–42.
- Gutsman 1789 = [Ožbald Gutsman =] Oswald Gutschmann, *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*, Klagenfurt: Kleinmayer, 1789.
- Isačenko 1939 = Aleksander Vasiljevič Isačenko, *Narečje vasi Sele na Rožu*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1939 (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 14).
- Ivančič Kutin 2007 = Barbara Ivančič Kutin, *Slovar bovškega govora*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Janežič 1851 = Anton Janežič, *Ročni slovar slovenskega in nemškega jezika: slovensko-nemški del*, Celovec: V založbi J. Sigmundove knjigarnice, 1851.
- Jurišič 1973 = Blaž Jurišič, *Rječnik govora otoka Vrgade 2: rječnik*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973.
- Kenda-Jež 2005 = Karmen Kenda-Jež, Fonološki opis govora Ovčje vasi = Descrizione fonologica della parlata di Valbruna, v: *Ovčja vas in njena slovenska govorica = Valbruna e la sua parlata Slovena*, ur. Nataša Komac – Vera Smole, Ukve: Slovensko kulturno središče Planika, Kanalska dolina – Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, 85–104 [= 105–128].
- Kos 1975 = Milko Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)* 2, Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975.
- Legiša 1951 = Lino Legiša, Kos kraškega narečja, *Razgledi: mesečnik za književnost in kulturna vprašanja* 6 (1951), 433–439, 509–513, 567–579.

- LiAKZ = Datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (Ljubljana).
- Lipljin 2002 = Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Varaždin: Garestin, 2002.
- Logar 1981 = Tine Logar, Kneža (Grafenbach; OLA 148), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 201–211.
- Logar 1996 = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: Založba ZRC, 1996.
- Megiser 1603 = Hieronimus Megiser, *Thesaurus polyglottus: iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1977.
- Meyer-Lübke 1911 = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911.
- Merkù 2006 = Pavle Merkù, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*, ur. Metka Furlan – Silvo Torkar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Mikhailov 2001 = Nikolai Mikhailov, *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopišna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*, Trst: Mladika, 2001.
- Murko 1833 = Anton Janez Murko *Slovensko-nemški in nemško-slovenski ročni besednik: Kakor se slovenščina govori na Štajerskim, Koroškim, Krajskim in v zahodnih straneh na Vogerskim: Slovensko-Nemški Del*, V Gradci: V zalogi in na prodaj per Franci Ferstli, 1833.
- Novak 2006 = Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Oblak 1891 = Vatroslav Oblak, Doneski k historični dialektologiji, *Letopis Matice slovenske* 1891, 66–130.
- Pellegrini 1989 = Giovanni Battista Pellegrini, Voci friulane di origine Slovena atestate dall'ASLEF, v: *Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja: Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici*, ur. Franc Jakopin, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1989.
- Pellegrini 1992 = Giovanni Battista Pellegrini, *Studi di etimologia, onomasiologia e di lingue in contatto*, Alessandria: Edizioni dell'Orso, 1992.
- Pirona 2004 = Giulio Andrea Pirona – Ercole Carletti – Giovanni Battista Corgnali, *Il nuovo Pirona: vocabolario friulano*, za drugo izdajo (1992) dopolnil in popravil Giovanni Frau, Udine: Società filologica Friulana, 2004.
- Plomteux 1972 = Hugo Plomteux, Un presunto slavismo in friulano: *zave 'rospo'*, *Linguistica* 12 (1972), 195–206.
- Pohlin 1768 = Marko Pohlin, *Kraynska grammatika*, Laybach, 1768. [Faksimile: Marko Pohlin, *Kraynska grammatika: znanstvenokritična izdaja*, prev. Jože Stabej – Luka Vidmar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.]
- Pohlin 1783 = Marko Pohlin, *Kraynska grammatika*, Laybach, 1783.
- Ramovš 1924 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 2: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.

- Ramovš 1935 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 7: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.
- Ramovš – Kos 1937 = Fran Ramovš – Milko Kos, *Brižinski spomeniki*, Ljubljana: Akademsko založba, 1937.
- Rigoni – Salvino 1999 = Simona Rigoni – Stefania Salvino, *Vocabolario italiano-natisoniano*, San Leonardo: Editore Comitato Pro Clastra O.N.L.U.S., 1999.
- SKI = Franc Jakopin idr., *Slovenska krajevna imena*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985 (Leksikoni Cankarjeve založbe).
- SKII = Pavle Merkù, *Slovenska krajevna imena v Italiji: priručnik = Toponimi Sloveni in Italia: manuale*, Trst: Mladika, 1999.
- Skok = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1–4*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.
- SLA = gradivo za Slovenski lingvistični atlas, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Snoj 2009 = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC, 2009.
- SP = *Słownik prastowiański 1–*, Wrocław idr.: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974–.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika 1–5*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970–1991.
- Steenwijk 1992 = Han Steenwijk, *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio*, Amsterdam – Atlanta, GA: Rodopi, 1992 (Studies in Slavic and General Linguistics 18).
- Striedter-Temps = Hildegard Striedter-Temps: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Berlin: Osteuropa Institut – Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1963 (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der freien Universität Berlin 27).
- Stulić = Joakim Stulić, *Rjecsoslòxje 1–2*, U Dubrovniku, 1806. [Ponatis in spremna beseda E. Fekete, München: Verlag Otto Sagner, 1985.]
- Šavli 1960/61 = Giovanni Šavli, *Contributi alla conoscenza del VOCABOLARIO ITALIANO E SCHIAVO DI ALASIA DA SOMMARIPA: tesi di laurea*, Roma: Università degli studi, 1960/61 (tipkopis).
- Šekli 2008 = Matej Šekli, *Zemljepisna in lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Škofic 1996 = Jožica Škofic, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem: disertacija*, Ljubljana: [Jožica Škofic], 1996 (razmnoženo).
- Špehonja 2003 = Nino Špehonja, *Vocabolario del Nadiško*, http://www.lintver.it/pdf/vocabolario_natisoniano-italiano.pdf (različica iz leta 2003).
- Štrekelj 1887 = Karl Štrekelj, *Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse*, Wien: Carl Gerold's Sohn, 1887.
- Štrekelj 1906 = Karl Štrekelj, Vermischte Beiträge zum slavischen etymologischen Wörterbuch, *Archiv für slavische Philologie* 28 (1906), 481–539.

- Štrekelj 1910 = Karl Štrekelj, Slawisches im friaulischen Wortschatze, *Archiv für slavische Philologie* 31 (1910), 203–209.
- Težak 1981 = Stjepko Težak, Ozaljski govor, *Hrvatski dialektološki zbornik* 5 (1981), 203–420.
- Torkar 2009 = Silvo Torkar, Mrvice iz imenoslovne malhe, *Traditiones* 31 (2009), št. 1, 77–87.
- Tornow 1989 = Siegfried Tornow, *Burgenlandkroatisches Wörterbuch*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1989.
- Vasmer I–IV = Maks Fasmer [= Max Vasmer], *Ètimologièeskij slovar' russkogo jazyka* I–IV, prev. in dopolnil O. N. Trubačov, Moskva: Progress, ²1986–1987.
- VFDB 1985 = Silvio Domini idr., *Vocabolario fraseologico del dialetto »Bisiàc«*, Bologna: Nuova casa editrice, 1985.
- Weiss 1998 = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadreèke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: poskusni zvezek: A–H*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji).

Littoral Material with *v* from *b* within a Broader Slovenian and Slavic Context

Summary

Outside the southwestern Rovte dialect, a narrow area of the Soča dialect, part of the Natisone Valley dialect, and part of the Torre Valley dialect, where the bidirectional alternation *v* ↔ *b* of the type *urát/brát* ‘neck’, *uràt/bràt* ‘brother’ are explainable as the result of the operation of analogical factors, there appear cases with *v* in place of etymological *b* and cases with *b* in place of etymological *v*. Examples of the type *b* → *v* may be recognized in:

- a) The Littoral dialect group: *vedrica* ‘hip’ (Trnovo, near Nova Gorica) ← **bedrica*, *vofit* ‘to caress’ (Alasia da Sommaripa) ← *bôžati*, *žà:uka* ‘toad’ (Bovec area), the (micro)toponym *Žavlje* in the municipalities of Muggia, Duino-Aurisina, and Sežana) ← *žaba*; indirectly in a Slovenian loanword in Friul. *save* ‘frog, toad’;
- b) The reflex of the type *čvela* ‘bee’ in some places in the Littoral, Rovte, and Styrian dialect group;
- c) The Upper Carniolan phytonym *uqršé:le* ‘ivy’ (Kropa) ← **brščelje* and *vorljaga* ‘pond’ (Pleteršnik), cf. Monteneg. *brljaga* ‘swamp’;
- d) The Carinthian suffix *-va* ← Sln. *-ba* (e.g., *tožùà* ‘complaint’) < PSi. **-bba*;
- e) The lexeme *stvòl* ‘tube, reed’, which must be derived from PSi. **stbobl*, and the same alternation is also known outside Slovenian linguistic territory in Croatian, Macedonian, Bulgarian, Russian, and Upper and Lower Sorbian;
- f) Texts from the Slovenian manuscript era (the Freising Manuscripts (*tatua* ‘theft’, cf. standard *tatvina*), the Stična manuscript (several examples), the Kranj Manuscript (several examples), the Castelmonte Manuscript (*wodi* ‘be’, cf. standard *bodì*));
- g) Pohlin’s dictionary (e.g., *Wèlák* ‘egg white’, cf. standard *beljak*; *Wogat* ‘rich’, cf. standard *bogat*).

The majority of cited examples of the type $v \rightarrow b$ were already recognized by Ramovš (1935) in:

- a) Certain Upper Carniolan subdialects (*nebēsta* ‘bride’, cf. standard *nevesta*);
- b) Prekmurje (*griba* ‘mane’, cf. standard *griva*);
- c) Resia (*j̄bare* ‘wood chips’ (Steenwijk) / *j̄ber* (Ramovš), cf. standard *iveri*);
- d) Certain other words with a broader distribution (*jazbec* ‘badger’, *gabiti se* ‘to be disgusted’; *iba* ‘ivy’, *bravec* ‘sparrow’ etc.).

The change of v in place of etymological b is probably not causally connected with the operation of regressive assimilation based on voicing, as Štrekelj (1906) concluded for examples of the type *stvol*. Such material with $v \rightleftharpoons b$ due to distribution, which is shown in the reflex of PSI. **st̥bòl̥b*, is probably a reflection of the Proto-Slavic (dialect?) state with the fricative $\bar{b} < b$, which was phonetically close to the bilabial sonorant \bar{u} and was in free alternation with it without consequences for successful comprehension, similarly to how the vowel u and the sonorant \bar{u} are in free variation in modern spoken Slovenian without impeding communication in words of the type *vreme* [ureme/ṽreme] ‘weather’, *vlaga* [ulaga/ṽlaga] ‘humidity’ or in the declensional variant *sina* : *sinú* ‘son (genitive)’, the lexical variants *hči* : *hčerka* ‘daughter’, the verb forms *gibam* : *gibl̥jem* ‘I move’, and so on.

Although the trace of this Proto-Slavic state is scant in other Slavic languages (in the reflex of PSI. **st̥bòl̥b* → **st̥b̥òl̥b* ‘stem’; Cro. dial. *br̥avac* ‘sparrow’; Cz. dial. *pḁbouk* ‘spider’, *brḁbec* ‘sparrow’, in the reflex of PSI. **q̥ž̥b̥a* → **q̥ž̥b̥ba* ‘flail thong’), more remnants in Slovenian are reconfirmed by the fact, confirmed many times, that Slovenian preserves considerably more of this material for Proto-Slavic than do other Slavic languages. In this sense, Slovenian is a conservative language.

When Ramovš (1924: 189) states that b generally developed into the bilabial spirant \bar{b} in the Gail Valley dialect and in subdialects throughout the northern Gorizia region, and that such a spirant \bar{b} differs from w only in that the bilabial slit for \bar{b} is narrower, the area that he discusses must have been considerably broader in early Slovenian and not only limited to the Littoral, Carinthian, and Rovte dialect groups. The phenomena of the spirant \bar{b} and its free variation with $*\bar{u}$ were probably already Proto-Slavic dialect phenomena and therefore inherited in Slovenian. Free variation could have been realized in Slovenian as long as the system (or systems) preserved the semivowel reflex of PSI. $*\bar{u}$ and the spirant reflex of PSI. dial. $*\bar{b} < *b$.

With regard to the relative chronology of the spirantization of PSI. $*b > *\bar{b}$, it is therefore necessary to agree with Greenberg’s opinion that the spirantization of PSI. $*b, *d, *g$ was earlier and distributionally broader – that is, it was already a Proto-Slavic phenomenon – although it was the interpretation of entirely different lexical material that led the author to this conclusion.